

পঞ্চম অধ্যায়

অসমৰ চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ ভৌতিক সংস্কৃতি

একোখন সমাজত বা প্ৰতিটো জনগোষ্ঠীৰে এটি পৰম্পৰাগত জীৱনশৈলী থাকে। এই পৰম্পৰাগত জীৱনশৈলীয়ে এটা জাতি বা জনগোষ্ঠীৰ নিজৰ সুকীয়া পৰিচয় দাঙি ধৰে। এই আত্মপৰিচয় বহনকাৰী এটা জনগোষ্ঠীৰ পৰম্পৰাগত লোক-জীৱনকেই ভৌতিক সংস্কৃতি আখ্যা দিয়া হৈছে। লোক-সংস্কৃতিবিদ ড° নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাৰ মত অনুসৰি —

“যুগে যুগে প্ৰবহমান পৰম্পৰা আৰু ৰক্ষণশীল ঐতিহ্যৰ অংগীভূত বাচিক কলা-কৌশল, পাৰদৰ্শিতা, পদ্ধতি আদিক সাধাৰণতে ভৌতিক সংস্কৃতি বোলে। পৰম্পৰা আশ্ৰয়ী সমাজৰ পুৰুষ-স্ত্ৰী আদিয়ে কেনেকৈ ঘৰ-দুৱাৰ নিৰ্মাণ কৰে, কেনেকৈ কাপোৰ বোৱে অথবা খাদ্য-দ্রব্য প্ৰস্তুত কৰে, খেতি-বাতি কৰে, মাছ-কাছ পোহে আৰু ধৰে, মাটি-পানীৰ ব্যৱস্থা কৰে, যন্ত্ৰ-পাতি নিৰ্মাণ কৰে, সাজ-সৰঞ্জাম, বাচন-বৰ্তন প্ৰস্তুত কৰে আদিৰ চৰ্চাই ভৌতিক সংস্কৃতিৰ অন্যতম লক্ষ্য।”^১

অসমত বাস কৰা অন্যান্য জনগোষ্ঠীৰ দৰে চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰো এক সুকীয়া বৈশিষ্ট্য দেখা যায়। তলত সি সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল —

গৃহ নিৰ্মাণ প্ৰণালী :

মানুহ সামাজিক জীৱ। সামাজিক ভাৱে বসবাস কৰাৰ স্বাৰ্থত তথা নিজৰ একাত্মতা আৰু নিৰাপত্তা সুনিশ্চিত কৰাৰ স্বাৰ্থত মানৱ সমাজে গৃহ নিৰ্মাণ কৰিবলৈ লয়।

এই গৃহনিৰ্মাণ প্ৰণালী সমাজ বা জনগোষ্ঠী ভেদে ভিন্ন ভিন্ন হোৱা দেখা যায়। অসমৰ চাওঁতাল জনগোষ্ঠীয়ে স্থানীয় ভাৱে উপলব্ধ বাহ, খেৰ, কাঠ, ইকৰা আদিৰে গৃহ নিৰ্মাণ কৰে। ঘৰৰ ভেটি মাটিৰে প্ৰায় তিনিফুটমান ওখকৈ নিৰ্মাণ কৰে। ঘৰৰ চোতালখন আঠা মাটি, গোবৰ, তুহ আৰু খেৰ সৰু সৰুকৈ কাটি ভালদৰে মিহলাই এটা মিশ্ৰণ তৈয়াৰ কৰি মোচে। ঘৰৰ খুটা বাঁহ, কাঠ আদিৰ ওপৰত আঠা মাটি, গোবৰ আৰু খেৰৰ টুকুৰাৰ মিশ্ৰণেৰে লেপ দিয়ে। তাৰ পাছত ঘৰৰ বেৰবোৰ উক্ত মিশ্ৰণেৰে লেপ দি তাৰ ওপৰত বোকা মাটিৰ এটি প্ৰলেপ লগোৱা হয়।

ঘৰৰ মূখচৰ তলত বাঁহৰ ‘কোৱালী’ বা দাং লগাই পিয়াজ, নহৰু আদি শুকাই ৰাখে। ঘৰৰ ভিতৰত চাৰি বা ছয়টা বাহৰ খুটাৰ ওপৰত বাহ বা কাঠৰ মাৰিৰে ‘ডুল’ বা চাং বনাই তাৰ ওপৰত ‘বাণ্ডি’ বা বাহৰ কামিৰে নিৰ্মিত ডুলি তৈয়াৰ কৰি তাত ধান, মাহ আদি ৰখা দেখা যায়। চাওঁতাল সকলৰ মুখ্য ঘৰটোক ‘তাহেন ওড়াক’ বুলি কোৱা হয়। ঘৰৰ সম্মুখৰ ফালে এখন বাৰাণ্ডা থাকে। সেই বাৰাণ্ডাখন আধা বেৰেৰে ঢাকি ৰাখি তাত বন্ধা বঢ়া কৰে। কিছুমানে আকৌ বাৰাণ্ডাত সৰুকৈ কোঠা নিৰ্মাণ কৰি দৈনব্যৱহাৰ্য সামগ্ৰীসমূহ ৰাখে। ঘৰৰ এচুকত এখন চাপৰকৈ বেৰ দি তাত ‘ওড়াক বঙ্গা’ অৰ্থাৎ গৃহদেৱতাৰ বাবে এখন বেদী স্থাপন কৰে। যাক ‘ভিতীৰ’ বুলি কয়। এই ‘ভিতীৰ’ক অতি পৱিত্ৰ হিচাপে গণ্য কৰে আৰু আন মহিলা তথা নিজৰ ঘৰৰ বিবাহিত জীয়ৰীও ঘৰলৈ আহিলে তেওঁলোকক উক্ত ‘ভিতীৰ’ত প্ৰৱেশৰ অনুমতি দিয়া দেখা নাযায়। চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ ঘৰসমূহত কোনো খিৰিকীৰ ব্যৱস্থা নাথাকে সেয়েহে ভিতৰখন ঘোপমৰা আন্ধাৰ হৈ থাকে। ঘৰসমূহত প্ৰায় এখনেই দৰ্জা থাকে আৰু এই দৰ্জা বাঁহ বা কাঠেৰে নিৰ্মাণ কৰা হয়। চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ ঘৰসমূহ মূলত অসমৰ ভৈয়ামৰ ঘৰসমূহৰ দৰে দুচলীয়া হয়। এই ঘৰসমূহক ‘বাংলা ওড়াক’ কোৱা হয়। ধনী শ্ৰেণীৰ চাওঁতালসকলে চাৰিখন চালি যুক্ত ঘৰ নিৰ্মাণ কৰাও দেখা যায়। তেনে ঘৰক ‘চাতোম ওড়াক’ কোৱা হয়। প্ৰায়বোৰ চাওঁতাল পৰিয়ালেই বাৰাণ্ডাত টেকী আৰু পটা ৰাখে। প্ৰয়োজন সাপেক্ষে ঘৰৰ ওচৰত গৰু ম’হৰ বাবে দুচলীয়াকৈ ‘গোড়া’ বা গোহালী বনায়। থিক তেনেদৰে প্ৰয়োজন সাপেক্ষে ছাগলী ৰাখিবলৈ ‘মেৰম গুড়ুটী’ আৰু গাহৰী ৰাখিবলৈ ‘চুকৰি বাঢ়া’ সাজে।

আনহাতে পাৰ চৰাইৰ বাবে ঘৰৰ বাৰাণ্ডাৰ ওপৰত বাঁহৰ কামিৰে 'পাওৰা টাঅ'গী' আৰু বাৰান্দাৰ কোণ এটাত মূৰ্গী ৰাখিবলৈ 'চিম খুড়ী' নিৰ্মাণ কৰা পৰিলক্ষিত হয়।

লোকশিল্প :

কৃষিৰ বাবে ব্যৱহৃত সজুলি :

চাওঁতাল জনগোষ্ঠী মূখ্যত কৃষি নিৰ্ভৰশীল হোৱা হেতুকে কৃষিকাৰ্যত ব্যৱহৃত প্ৰায় সকলো সঁজুলি তেওঁলোকে নিজাববীয়াকৈ নিৰ্মাণ কৰা দেখা যায়। তলত সেই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ল —

নাহেল (নাঙল) :

চাওঁতাল সমাজত নাঙলখন অতি প্ৰাচীন কালৰপৰাই তেওঁলোকৰ জীৱনৰ অপৰিহাৰ্য অংগ হিচাপে ব্যৱহৃত হৈ আহিছে। ইয়াৰে কাঠৰ অংশটো চাওঁতালসকলে নিজে তৈয়াৰ কৰে। বাকী বেঁকা অংশটোত লোৰে তৈয়াৰী এখন ধাৰাল পাল লগায়।

আৰ্গোম (মৈ) :

সাধাৰণতে আৰ্গোম ১২ ৰ পৰা ১৮ চেণ্টিমিটাৰমান পুতলৰ এডাল কাঠৰে সজা দেখা যায়। এই কাঠচটাৰ মাজতে এটা ফুটা কৰা থাকে য'ত গোটা বাঁহ এডাল লগাই দিয়া হয়। আৰ্গোম সাধাৰণতে চহোৱা মাটি সমান কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

বাণ্ডি (ডুলি) :

শস্যদানা মজুত কৰাৰ বাবে খেৰেৰে তৈয়াৰী ঘূৰণীয়া আকৃতিৰ আহিলা। খেৰবোৰ ইডালৰ ওপৰত সিডাল এটা বিশেষ ক্ৰমত গাঠি তাত শস্য ভৰোৱা হয়। ডুলিটো ভৰ্তি হোৱা পাছত সেয়া এডাল পাতল খেৰৰ ৰচীৰে গাঠি ৰখা হয়।

ধিংকি (ঢেঁকী) :

গুড়ি কৰা বা বাকলি গুচোৱাৰ বাবে ধিংকি ব্যৱহাৰ কৰে। ধিংকি সাজিবলৈ সাধাৰণতে ডাঙৰ কাঠৰ টুকুৰা এটা ব্যৱহাৰ কৰে। বাকী অংশ কাঠৰ টুকুৰাৰে নিৰ্মিত। ইয়াৰ পুতল ২০ ৰ পৰা ২৫ চেণ্টিমিটাৰ মান হয়। অসমৰ ভৈয়ামৰ মানুহে ব্যৱহাৰ কৰা ঢেঁকীৰ আৰ্হিতে এই ধিংকি সজা দেখা যায়।

আখাইনি (ওখোন) :

বাহেৰে নিৰ্মিত এটি যতন। ইয়াক মৰনা মৰাৰ সময়ত খেৰবোৰ তল ওপৰ কৰাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰে।

আৰড় (যুঁবলি) :

ই এডাল তিনিমিটাৰ মান দীঘল বাঁহ বা কাঠেৰে নিৰ্মিত সঁজুলি। দুকাষত চাৰিটা ফুটা কৰি বাঁহৰ শলা লগোৱা হয় যাতে দুটা শলাৰ মাজেৰে হালবোৱাৰ সময়ত গৰু বা ম'হৰ গলৰ ওপৰতে ভাগটো লগাই বান্ধিব পৰা যায়। সোমাজত এটা ফুটা থাকে য'ত এডাল বাঁহ সুমুৱাই নাঙলেৰে সংযোগ কৰা হয়।

এই সমূহৰ উপৰিও কঁকৰি (জবকা) পাইড়া (এচাৰি) শিকুয়াৰ (শিকিয়া) আদি ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়।

মাছ মৰাৰ সৈতে জড়িত সঁজুলি :

চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ জীৱিকাৰ আন এক উৎস হৈছে নৈ, জান-জুৰি, খাল-দোং আদিত মাছ মৰা। তেওঁলোকে জাল মাৰি, চেঁপা পাতি, বৰশি বাই আদি বিভিন্ন ধৰণে মাছ মাৰে। জাল বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বনায়। তাৰ ভিতৰত কাভি জালি, হুণ্ডি জালি, লেবডা জালি আদিয়েই প্ৰধান। আন আন সঁজুলিৰ ভিতৰত টৰডম, জিমৰি, চায়েৰা, টেণ্টা আৰু খোচা প্ৰধান। তলত উক্ত বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ল —

কাভি জালি :

ই এখন চামুচ আকৃতিৰ জাল। এইখন ধৰাৰ বাবে কোনো ব্যৱস্থা নাথাকে। মাছুৱৈ জনে জালৰ এটা অংশত ধৰি পানীত ধৰি থাকে। জালখনৰ তলত মাছৰ অৱস্থিতিৰ উমান পালেই তেওঁ জালখন মাটিত হেচি ধৰে যাতে বাঁহৰ বিংটো মাটিত লাগি ধৰে আৰু মাছটো ওলাব নোৱাৰে। তাৰ পাছত হাতেৰে খেপিয়াই জালখনৰ ভিতৰত থকা মাছটো ধৰাৰ পাছতহে তেওঁ জালখন পানীৰ পৰা ওপৰলৈ আনে। এনে জাল ডাঙৰ নদী আৰু খেতিপথাৰত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

ছণ্ডি জালি :

ছণ্ডি জালি হৈছে চাওঁতালসকলে সঘনে ব্যৱহাৰ কৰা এখন জাল। ই দেখাত এখন ডাঙৰ মোনাৰ দৰে, কেন্দ্ৰৰ ফালে ক্ৰমে ক্ষীণাই যোৱা আৰু বুকু ঠেক কিন্তু দীঘল। বাহিৰৰ ফালে প্ৰসাৰিত হৈ থকা তিনিডাল কাঠি তাত লগোৱা থাকে। ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰাৰ এটা ফাল মাটিত লগাই আনটো ফাল পানীৰ ওপৰত ধৰি আগুৱাই গৈ থাকে।

লেবডা জালি :

লেবডা হৈছে অগভীৰ পানীত মাছ মাৰিবৰ কাৰণে ব্যৱহাৰ কৰা জাল। জালখনৰ এক বহল বৃত্তাকাৰ আকাৰ থাকে যাৰ কেন্দ্ৰত এডাল দীঘল ৰচী গাঠি থোৱা থাকে। জালখনৰ কাষবোৰত লোৰ সৰু সৰু টুকুৰা গাঠি থোৱা থাকে যাতে পানীত পৰাৰ লগে লগে জালখন পানীত বুৰ যায়। এই ধৰণৰ জাল পানীত মৰাৰ বাবে অনুশীলন আৰু কৌশলৰ প্ৰয়োজন।

পাচি জালি :

এয়া একধৰণৰ ফাচত পোলোৱা ধৰণৰ জাল। সাধাৰণতে পাঁচ মিটাৰমান দীঘল এই জালখনত বিশেষ আকাৰৰ ফুটা থাকে। জাল বিশেষে এই ফুটাৰ আকাৰ বেলেগ বেলেগ হয়। জালখনৰ তলৰভাগত ধাতু বা বা আন ওজন থকা বস্তু লগাই থোৱা থাকে

যাতে জালখনৰ তলৰ ফালটো পানীত ডুব গৈ থাকে। জালখন পানীত ৰখা হয় আৰু দুয়োটা মূৰ দুডাল খুটিত গাঠি থোৱা থাকে যাতে জালখন কোচ নোখোৱাকৈ পানীত দীঘল হৈ থাকে। বিশেষ আকৃতিৰ মাছ জালখনৰ মাজেৰে পাৰ হৈ যাব ধৰোতে মূৰটো পাৰ হৈ যায় যদিও মাছৰ গাটো তাতে ফাচ লাগি ৰয় আৰু এনেদৰে সেই মাছবোৰ ধৰা পৰে।

টৰডান :

টৰডান বাঁহৰ কাঠিৰ পৰা তৈয়াৰ কৰা হয়। এইয়া দীঘল আৰু গোলাকৃতিৰ হয়। পাছৰ ফালটো চেপেটা আৰু আবদ্ধ হয় যদিও সমুখৰ ফালটো বহল আৰু খোলা হয়। সাধাৰণতে পানী বৈ গৈ থকা ঠাইত এই টৰডান পতা হয়। সাধাৰণতে বৰষুণৰ বতৰত মাছবোৰ এটা ফালৰ পৰা পানী বৈ যোৱা ঠেক বাটেৰে আন এটা ফাললৈ গৈ থকা পথত এই টৰডান পাতি মাছ ধৰা হয়। পথাৰৰ আলি কাটি পানী বৈ যাবলৈ দি তাৰ মাজেৰে পাৰ হৈ যোৱা মাছ ধৰাৰ বাবেও এই টৰডান পতা হয়। এই টৰডানৰ মাজেৰে পানী সৰকি যায় যদিও মাছবোৰ ৰৈ যায়।

জিম্ৰি :

জিম্ৰি মিহিকৈ দৈ তোলা বাঁহেৰে তৈয়াৰ কৰা হয়। মিহিকৈ তোলা দৈ বোৰৰ পৰা এটা চাৰিকোণীয়া বাকচ তৈয়াৰ কৰা হয়। বাকচটোত চাৰিও ফালে ফুটা থাকে যিবোৰ এনেদৰে তৈয়াৰী যে মাছ সেইপিনেৰে সহজতে সোমাব পাৰে যদিও ওলোৱাতো মুঠেই সহজ নহয়। জিম্ৰিত টোপ দি পানীত ৰখা হয়।

চায়েৰা :

এয়া এক ধৰণৰ মাছ ফাচত পেলোৱা জাল। জালখনক বাঁহেৰে গোল বা ডিম্বাকৃতিৰ কৰি তৈয়াৰ কৰা হয় আৰু মুখখনত বাঁহৰ টুকুৰা ৰখা হয় যাতে মাছবোৰ বাহিৰত ওলাই যাব নোৱাৰে যাক 'দাতিয়া' বুলি কোৱা হয়। এই আহিলা সৰু সৰু মাছ থকা পানী জুৰলী বিশেষকৈ ধাননী পথাৰৰ কাষত পতা হয়। সৰু জান-জুৰি আদিতো এই আহিলা মাছ ধৰাৰ

বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। পানীৰ সৈতে মাছ জালত সোমায় আৰু পিছফালৰ বাঁহৰ মাজৰ ফুটাবোৰ তেনেই সৰু সেইবাবে মাছ সেইপিনেৰে বাহিৰত ওলাই যাব নোৱাৰে।

টেন্টা :

টেন্টা পাতল লোৰ এক মিটাৰমান দীঘল কেইডালমান ৰড লগ লগাই তৈয়াৰ কৰা হয়। জোঙা মূৰৰ ৰডকেইডাল এডাল বাহৰ নালত মজবুতকৈ লগাই থোৱা থাকে। জলাহ অঞ্চলত বামি আৰু কুচিয়া মাছ ধৰাৰ বাবে এই আহিলা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। বোকাৰ মাজত টেন্টা ভৰাই দিয়া হয় আৰু তাত মাছ লাগিলে মাছটোয়ে এৰাই যাবৰ চেষ্টা চলায়। তেতিয়াই মাছুৱৈজনে বুজি পায় যে টেন্টাত মাছ লাগিছে। আৰু ইয়াৰ পাছত বোকা আঁতৰাই মাছটো টেন্টাৰ সৈতে উলিয়াই অনা হয়।

খোচা :

ইয়াত দহডালমান বাঁহৰ লাঠি জোৰা লগোৱা থাকে আৰু এই গোটেইকেইডাল এডাল দীঘল বাঁহত টানকৈ গাঠি থোৱা থাকে আৰু জোঙা আগকেইটা বহলকৈ মেল খোৱা অৱস্থাত থাকে। সাধাৰণতে এই আহিলা ডাঙৰ মাছ ধৰাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

চিকাৰ :

চাওঁতালসকলৰ জীৱিকাৰ আন এক উৎস হৈছে চিকাৰ কৰা। কাঁড় মাৰি, জাল পাতি, ফান্দ পাতি, আঠা লগাই বিভিন্ন ধৰণেৰে চিকাৰ কৰা দেখা যায়। চিকাৰৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা বিভিন্ন আহিলাসমূহ হৈছে খেনুকাঁড়, কেটেপা, যুদ্ধৰ কুঠাৰ, কুলাই পাচি আৰু লাঠা। তলত এই সম্পৰ্কে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল —

আ-চাৰ (খেনুকাঁড়) :

চিকাৰ কৰাৰ বাবে খেনুকাঁড় চাওঁতালসকলৰ প্ৰধান আহিলা। সৰু-বৰ জীৱ-জন্তু, চৰাই চিৰিকতি আদি কাঁড় মাৰিয়েই তেওঁলোকে চিকাৰ কৰে। চিকাৰৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা

কাঁড় এনেদৰে তৈয়াৰ কৰা হয় যাতে সেয়া জন্তুৰ গাত সোমাই যায় আৰু সহজে ওলাই যাব নোৱাৰে। কাঁড়ত বনৌষধি লগাই বিষাক্ত কৰিও তেওঁলোকে চিকাৰ কৰে।

তেংগচ(যুদ্ধৰ কুঠাৰ) :

বনৰীয়া গাহৰি আদি চিকাৰ কৰাৰ বাবে যুদ্ধৰ কুঠাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। বনৰীয়া গাহৰি খুব খঙাল হয় আৰু চিকাৰৰ সময়ত চিকাৰীৰ ফালে আক্ৰমণাত্মক ভাৱত খেদি আহে। এনে সময়তে যুদ্ধৰ কুঠাৰেৰে মূৰত আঘাত কৰি বধ হয়।

ঝাম্পা (চৰাইৰ জাল) :

ঝাম্পা হৈছে বাহ আৰু সূতাৰে তৈয়াৰ কৰা ম'হৰ শিঙৰ ওপৰত পতা জাল। এই জাল বিশেষকৈ কপৌ চৰাই ধৰিবৰ বাবে পতা হয়। এটা পোক ঝাম্পাত ৰখা হয় যিটোয়ে বনৰীয়া কপৌ চৰাইক আকৰ্ষিত কৰে আৰু সেইটো খাবলৈ আহোতে কপৌ চৰাই জালত পৰে।

টুচি (এন্দুৰৰ ফান্দ) :

টুচি হৈছে এন্দুৰ ধৰাৰ বাবে পতা চুঙা আকৃতিৰ ফান্দ। যাৰ এটা মূৰ খোলা থাকে আৰু আনটো মূৰ বন্ধ হৈ থাকে। খেতি পথাৰৰ অনিষ্ট কৰা এন্দুৰ ধৰাৰ বাবে এন্দুৰ অহাযোৱা কৰা ৰাস্তাত এই ফান্দ পতা হয়। ইয়াত এন্দুৰ এবাৰ সোমালে পিছমূৱাকৈ ই ওলাই আহিব নোৱাৰে।

এন্দুৰ মৰা বাহৰ ফান্দ :

খেতি পথাৰত এন্দুৰ মাৰিবলৈ এইবিধ ফান্দ চাওঁতালসকলৰ মাজত যথেষ্ট জনপ্ৰিয়। ইয়াক সম্পূৰ্ণকৈ বাহেৰে তৈয়াৰ কৰা হয় আৰু ৰাতিৰ ভাগত এন্দুৰ অহা-যোৱা কৰা বাটত পাতি থোৱা হয়। এন্দুৰটো পাৰ হৈ যাব খোজাৰ লগে লগে স্প্ৰীঙৰ কাম কৰা গাঠিটো খুলি যায় আৰু বাহৰ কোবত এন্দুৰটো মৃত্যু মুখত পৰে।

কুলাই পাচি :

এই আহিলাৰ এটা মূৰত পাতল লোৰ দুফুট দীঘল তাঁৰ গাঠি থোৱা থাকে। এটা ফালে ফান্দ দি থোৱা থাকে আৰু জোং থকা ফালটো মাটিত লগাই থোৱা থাকে। পাৰ হৈ যাব খোজা এন্দুৰ ফান্দত লাগি মৃত্যুমুখত পৰে। এই ফান্দ ৰাতিহে পতা হয়।

চেৰে লাথা (আঠা লগোৱা চৰাইৰ ফান্দ) :

এই ফান্দ ১৫-২০ ডালমান এফুটমান দীঘল বাহৰ সৰু দৈৰে তৈয়াৰ কৰা হয়। কঠালৰ আঠা এই পাতল টুকুৰাবোৰত লগোৱা হয়। আঠা লাগি থকা এই দৈবোৰৰ এটা ফাল সামান্য বেকাকৈ মাটিত লগাই থোৱা থাকে। পোক-পৰুৱা আদিৰ লোভ দি দৈবোৰৰ ভিতৰত থৈ দিয়া থাকে। সেই পোক বা পৰুৱা খাবৰ বাবে চৰাই নামি অহাৰ লগে লগে সেই আঠালগা দৈত লাগি ধৰে।

দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহাৰ্য সঁজুলি :

অসমৰ আন আন জিলাৰ চাওঁতালসকলৰ দৰে কোকৰাঝাৰৰ চাওঁতাল সকলেও পৰাপক্ষত দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহাৰ্য সামগ্ৰীসমূহৰ প্ৰায়ভাগে নিজেই তৈয়াৰ কৰি লয়। তেওঁলোকৰ শিল্পকলাৰ এক সুকীয়া পৰিচয় আছে। তেওঁলোকৰ হস্তশিল্পৰ নিদৰ্শনৰ ভিতৰত আৰ্গোম, বানাম, বাণ্ডি, বৰ, ধিংকি, গাণ্ডো, গুংগু, হাটাক', জনক, কাৰ্হা, পাৰকম, পাত্ৰ, পাটিয়া, ফুৰুক, ফাটিয়াক, মাচি, নাহেল, সাগৰ, চায়েৰা, টুপলীক, টিৰিঅ, তুম্‌ডা আৰু টামাক আদি। তলত সি সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ল —

বানাম :

একধৰণৰ বেহেলা। চাওঁতালসকলৰ বেহেলাখন কাঠৰ খোলত জন্তুৰ ছালেৰে ঢাকি এডাল তাঁৰ লগাই লয়। সমুখৰফালে ৰখা এডাল ধেনু জাতীয় আহিলাৰে এই বাদ্যযন্ত্ৰ বজোৱা হয়।

বৰ :

খেৰৰ ৰচী। খেৰবোৰ মেৰিয়াই তাৰ আগত নতুনকৈ খেৰ যোগ দি গৈ থকা হয়। যিমান দীঘল কৰাৰ প্ৰয়োজন হয়, সিমান খেৰৰ প্ৰয়োজন হয়। সাধাৰণতে এই ৰচীডালত দুটা পেচ থাকে যাক 'পেটেৰ বৰ' বুলি কোৱা হয়। তিনিডাল পেচেৰে গঠা মোটা ৰচীডালক 'গালান বৰ' বুলি কোৱা হয়।

গাণ্ডো :

গোটা কাঠৰ টুকুৰাৰে তৈয়াৰ কৰা মুঢ়া। ওলোটাই থলে ইংৰাজী ইউ (U) আখৰটোৰ দৰে দেখি। ইয়াক বহিবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰে।

গুংগু :

ই বৰষুণৰ পৰা বাচি থকাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা পাতেৰে তৈয়াৰী একধৰণৰ জাপি। পুৰুষমহিলা সকলোৱে খেতিপথাৰত কাম কৰাৰ সময়ত এই গুংগু ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। এই গুংগু সাধাৰণতে তকৌপাতেৰে তৈয়াৰ কৰা হয়।

হাটাক' :

কুলাবিশেষ। চাওঁতালসকলৰ ঘৰৰ এপদ অপৰিহাৰ্য্য বস্তু হৈছে হাটাক'। চাউল বা আন দানা চাফা কৰা বাবে কুলা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এয়া ফলা বাঁহৰ দৈ তুলি তৈয়াৰ কৰা হয়। আয়তাকাৰৰ এই কুলাখনৰ আগফাল আৰু দুয়োকাষে বাহৰে সামান্য ওখকৈ বন্ধোৱা থাকে আৰু পিছৰফালটো ওখ কৰি তৈয়াৰ কৰা হয়।

জনক (ঝাড়ু) :

খেৰ কাটি আৰু আনটো মূৰ টানকৈ বান্ধি মুকলিকৈ ৰখা হয়। যেতিয়া সেয়া ঘূৰাই দিয়া হয়, এডাল সুন্দৰ ঝাড়ু হৈ পৰে। এই ঝাড়ু চাওঁতালসকলৰ মাজত অতিকৈ জনপ্ৰিয়।

পাৰকম (বিছনা) :

চাওঁতালসকলে শুরুলৈ পাৰকম ব্যৱহাৰ কৰে। ইয়াক চাৰিটা কাঠৰ খুটাৰ ওপৰত ৰচিৰে বনোৱা হয়। ওপৰভাগ ৰছীৰে বন্ধা। বিছনাখনৰ ইমূৰ পৰা সিমূৰলৈ ৰচীবোৰ দুবাৰ টানকৈ বন্ধা হয়।

পাত্ৰ :

গছৰ পাতৰ খাল। শাল বা কঠাল গছৰ পাতেৰে এই খাল তৈয়াৰ কৰা হয়। পাতবোৰ ঘাইকৈ মহিলাসকলে মিহি টান কাঠিৰে এটাৰ ওপৰত এটা গুজি খালৰ আকাৰ দিয়ে। মহিলাসকলে তল সৰা পাতবোৰ সংগ্ৰহ কৰে। পাতৰ খাল ঘূৰণীয়া আকৃতিৰ আৰু আকাৰত ৩০ ছেণ্টিমিটাৰমান হয়।

পাটীয়া :

বহিবৰ বাবে বাঁহৰ পাতেৰে তৈয়াৰ কৰা পাটি। ইয়াত ঘৰলৈ অতিথি আহিলে সন্মান সহকাৰে বহিবলৈ দিয়া হয়।

ফুৰুক :

পাতৰ পিয়লা। পাত্ৰ বনোৱা গছৰ পাতেৰে এই পিয়লা তৈয়াৰ কৰা হয়। পাতৰ পিয়লা সাধাৰণতে ভাজ খুৱাই তৈয়াৰ কৰা হয়। এই পিয়লা সাধাৰণতে পূজা-পাতলত পানী, হাঁপু আদি খাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰে।

ফটিয়ক :

বাঁহৰ সৰু খৰাহি।

মেচি :

মেচি হৈছে বৰ্গাকাৰ বহিব পৰা যতন। চাৰিটা খুটাৰ ওপৰত ৰচি টানি এই যতন

বনোৱা হয়।

সাগৰ :

চকায়ুক্ত গৰুগাড়ী। দৈনন্দিন জীৱনৰ ব্যৱহাৰ্য সামগ্ৰীবোৰ কঢ়িয়াবৰ বাবে সাগৰ ব্যৱহাৰ কৰে। এয়াক সাধাৰণতে কাঠ, বাঁহ আৰু লোৰ দ্বাৰা তৈয়াৰ কৰা দেখা যায়।

টুপলাক :

বাঁহ আৰু তেনেধৰণৰ সামগ্ৰীৰ পৰা প্ৰস্তুত কৰা তেনেই সৰু খৰাহী।

টিৰিঅ :

এবিধ বাঁহী। এই বাঁহী চাওঁতালসকলে এবিধ বিশেষ বাঁহেৰে তৈয়াৰ কৰে। এটা বাঁহীত আঙুলি কেইটাৰ বাবে ছটা ফুটা আৰু ফু দিবৰ বাবে এটা ফুটা থাকে। এই বাঁহীটোক চাওঁতাল যুৱকসকলৰ জাতীয় বাদ্য বুলিব আখ্যা দিয়া দেখা যায়। ইয়াক সাধাৰণতে যুৰীয়াকৈ সাজে।

তুম্‌দা :

ই ঢোল জাতীয় বাদ্যযন্ত্ৰ। শংকু আকৃতিৰ তুম্‌দা পোৰা মাটিৰে তৈয়াৰ কৰা হয়। ঠেক শেষৰ মূৰটো বান্দৰ অথবা ছাগলীৰ চালেৰে আৰু বহল অংশটো বলধ, ম'হ অথবা ছাগলীৰ ছামৰাৰে আবৃত কৰা হয়। এটা মূৰৰ পৰা আনটো মূৰলৈ দীঘল চামৰাৰ লেজুৰে আবৰণটোক বান্ধি লোৱা হয়। লোহেৰে তৈয়াৰ কৰা আঙুঠি প্ৰতিটো মূৰতে চামৰাৰ আৱৰণটোৰ বাহিৰত লগোৱা হয়। বাদ্যটো কান্ধত ওলমাই ৰখা হয় অথবা ৰছীৰে ডিঙিত ওলমাই লোৱা হয়।

টামাক :

ইও এক প্ৰকাৰৰ ঢোল জাতীয় বাদ্য। দেখিবলৈ ডাঙৰ বাটি এটাৰ দৰে টামাক ধাতুৰ

প্লেটেৰে প্ৰস্তুত কৰা অবয়ব। ওপৰত বলধ বা ম'হৰ ছমৰাৰে মেৰিয়াই বনোৱা হয়। সাধাৰণতে টামাক চিকাৰৰ সময়ত আৰু বিভিন্ন উৎসৱ পাৰ্বণত ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়।

খাদ্যাভাস আৰু বন্ধন প্ৰণালী :

অসমৰ আন আন জনগোষ্ঠীসমূহৰ দৰে চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰো মুখ্য খাদ্য হ'ল ভাত যাক 'ডাকা' বুলি কোৱা হয়। সচৰাচৰ ভাত বিভিন্ন ব্যঞ্জেৰে পৰিবেশন কৰা হয় যাক 'উতু' বুলি কোৱা হয়। এলুমিনিয়াম বা ষ্টিলৰ বাচন বৰ্তনত খোৱা বস্তু বনোৱা হয়। প্ৰায়বোৰ চাওঁতাল ঘৰতে মাটিৰ চৌকা বনাই খৰিৰে ভাত বনোৱা হয়। অৰ্থনৈতিক ভাৱে স্বাচ্ছন্দ্য থকা পৰিয়ালে দিনত দুবাৰ ভাত ৰান্ধে। এবাৰ মধ্যাহ্ন ভোজনৰ বাবে যাক 'মঞ্জন' বুলি কোৱা হয় আৰু এবাৰ গধূলি খোৱা বাবে ৰান্ধে যাক 'কেডক্' কোৱা হয়। কেডকেই চাওঁতালসকলৰ প্ৰধান আহাৰ। দুখীয়া পৰিয়ালৰ লোক সকলে কেৱল গধূলিৰ আহাৰ প্ৰস্তুত কৰে আৰু অৱশিষ্টখিনি পানী ঢালি ৰাখি ৰাতিপুৱা 'দাকমীণ্ডি' অৰ্থাৎ পইতা ভাত হিচাবে গ্ৰহণ কৰে। চাওঁতালসকলে মুখ্যত উখুৱা চাউলৰ ভাত খায়। আৰৈ চাউল বিভিন্ন পিঠা-পনা বনাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰে।

খাদ্য যিকোনো পাত্ৰতে আপ্যায়ন কৰা হয়। আজিকালি কাহ-পিতলৰ বাচন-বৰ্তনো ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। কেতিয়াবা বাচন-বৰ্তন আদিৰ অভাৱ হ'লেহে পাতৰ কাপ-প্লেট ব্যৱহাৰ কৰে।

বজাৰৰ পৰা কিনা কাপ গিলাচ আদি নাথাকিলে পানী, হাঁপু, জেল আদি 'ফুৰুক' (পাতৰ কাপ) তে পৰিবেশন কৰা হয়। প্লেট তৈয়াৰ কৰোতে ব্যৱহাৰ কৰা একেধৰণৰ পাতেই কাপ তৈয়াৰ কৰোতে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। আকাৰ, গঠন আৰু ব্যৱহাৰৰ দিশৰ পৰা চাওঁতালসকলে বিভিন্ন ধৰণৰ পাতৰ কাপ ব্যৱহাৰ কৰে। সকলো ধৰণৰ কাপতেই পাতবোৰ ওপৰমুৱাকৈ খোৱা থাকে আৰু ভাঁজ কৰা থাকে যাতে তাত জুলীয়া বস্তু থব পৰা যায়। হাঁপু খোৱাৰ বাবে এটা পাত মেৰিয়াই দুয়োটা মূৰ সী লোৱা হয়। এই একেধৰণৰ পাতৰ কাপ শিশুক পানী আৰু গাখীৰ খুওৱাৰ বাবেও ব্যৱহাৰ হৈছে। ধোঁৱা খোৱাৰ বাবেও পাতৰ বহুল প্ৰয়োগ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কোকৰাঝাৰৰ চাওঁতালসকলৰ ভাতেই

মুখ্য খাদ্য। ভাতৰ উপৰিও চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ আন দুবিধ জনপ্ৰিয় খাদ্য হ'ল — খাজাৰি আৰু টাবেন।

খাজাৰি :

খাজাৰি মানে হ'ল 'মুড়ি'। মুড়ি প্ৰস্তুত কৰা বাবে আৰৈ চাউল ভালদৰে পৰিষ্কাৰ কৰা হয় আৰু তাৰ ওপৰত নিমখ পানী চতুৰ্ভুজৰে শুকাবলৈ দিয়া হয়। ভালকৈ শুকুৱাৰ পাছত জুইৰ ওপৰত পোৰা মাটিৰে নিৰ্মিত পাটচৰুত বালি গৰম কৰি তাত শুকুৱা চাউল খিনি অলপ অলপ কৰি ঢালি বাহেৰে নিৰ্মিত বাঢ়নিৰে লৰাই মুড়ি প্ৰস্তুত কৰা হয়। তাৰ পাছত গুৰ অথবা চাহৰ লগত পৰিবেশন কৰা হয়।

টাবেন :

টাবেনৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ হ'ল 'চিৰা'। চিৰা প্ৰস্তুত কৰা বাবে চাউলখিনি গৰম পানীত মিহলি কৰি অলপ উতলোৱা হয়। পাছত চিৰা খুণ্ডাৰ বাবে বিশেষ ভাৱে ব্যৱহৃত 'টাবেন ধিংকি' অৰ্থাৎ চিৰা বনোৱা টেঁকীত সেই চাউলবোৰ চেপেতা কৰি বনোৱা হয়। এই টেঁকীৰ খোৰাৰ তলতো বহল গোলাকাৰ আকৃতিৰ হয় আৰু লোহাৰ ৰিং বন্ধা হয়।

এই সমূহৰ উপৰিও কোকৰাঝাৰৰ চাওঁতাল সমাজে জন্দ্ৰা (মাকৈ), কোড (বজৰা), আৰ্চা পিঠা, চোৰ পিঠা, দোল পিঠা, ডম্বক পিঠা, গুৰ পিঠা, জেল পিঠা, জন্দ্ৰা পিঠা, ঝিলুম পিঠা, খাৰপা পিঠা, ওটি পিঠা, পাৰৰা পিঠা, পাত্ৰা পিঠা, চাকাম পিঠা, চিম পিঠা আদি নিজৰ ঘৰত তৈয়াৰ কৰি খোৱা দেখা যায়।

শাক-পাচলি :

চাওঁতালসকলে তেওঁলোকৰ দৈনন্দিন জীৱনত বিভিন্ন শাক-পাচলিৰে 'উতু' অৰ্থাৎ ব্যঞ্জন প্ৰস্তুত কৰে। তলত সেই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ল —

বহেৰ (বহৰ) :

বহেৰ দানা সিজাই অথবা ভাজি খোৱা হয়।

হৰেক' (একধৰণৰ বিনজাতীয় শস্য) :

হৰেক'ৰ দানা সিজাই নিমখৰ লগত খোৱা হয়। ইয়াক ভাজি বা গুড়ি কৰিও খোৱা দেখা যায়।

ঘাংগ্ৰা (একধৰণৰ বিন) :

ইয়াক সিজাই বা ভাজি খোৱা হয়।

চেৰেৰকেদ্ৰা (মিঠা আলু) :

ইয়াৰ শিপা সিজাই খোৱা হয়।

ইয়াৰ ওপৰিও স্থানীয় ভাৱে উপলব্ধ সকলো ধৰণৰ শাক- পাচলি আদিৰ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়।

সি সমূহৰ উপৰিও কোকৰাঝাৰৰ চাওঁতাল জনগোষ্ঠীটোৱে বিভিন্ন ধৰণৰ কাঠ ফুলা; বান্দৰ, ঘোঁড়া, কুকুৰ আৰু হায়েনাত বাহিৰে আন সকলো ধৰণৰ জীৱ-জন্তুৰ মাংস, কাউৰী আৰু ভাটৌ চৰাইৰ বাহিৰে আন সকলো ধৰণৰ চৰাইৰ মাংস তথা অজগৰ আৰু জামৰী (বালিৰ সাপ)ৰ মাংস ভক্ষণ কৰা দেখা যায়।

পেয় :

হাঁপ্তি অৰ্থাৎ চাউলৰ মদ হৈছে চাওঁতালসকলৰ আটাইতকৈ পৱিত্ৰ আৰু অপৰিহাৰ্য্য পেয়। চাওঁতাল সমাজৰ সবাতোকৈ জনপ্ৰিয় আৰু পৱিত্ৰ পানীয় হ'ল হাঁপ্তি বা মদ। জনশ্ৰুতি অনুসৰি তেওঁলোকৰ মুখ্য বঙ্গা মাৰাং বুদ্ধে চাওঁতাল আদি মানৱ পিলচু হাড়াম আৰু পিলচু বুঢ়ীক মদ প্ৰস্তুত কৰিবলৈ শিকাইছিল। চাওঁতাল সমাজৰ সামাজিক তথা ধৰ্মীয় সকলো অনুষ্ঠানতে হাঁপ্তি অপৰিহাৰ্য্য। হাঁপ্তি দুই ধৰণৰ বনোৱা হয়। 'টুকুহ'

হাঁপ্তি অৰ্থাৎ কেঁচা মদ আৰু 'পাঁউৰী হাঁপ্তি' অৰ্থাৎ পকা মদ। টুকুই হাঁপ্তি বিশেষকৈ পূজা-পাৰ্বণত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

হাঁপ্তি চাউলৰ পৰা বনোৱা হয়। চাউলখিনি প্ৰথমে সামান্য পৰিমাণে ভাজি লোৱা হয়। তাৰ পাছতে চাউলখিনি সিজাই, ঠাণ্ডা কৰাৰ পাছত তাত 'বীণু' অৰ্থাৎ বাখৰ মিহলাই কিছু সময়ৰ বাবে মেলি দি ডাঙৰ মুখৰ 'টুকুই' অৰ্থাৎ কলহ এটাত ভৰাই ঢাকনিৰে ঢাকি ৰখা হয়। এই ব্যৱহৃত বাখৰৰ ওপৰতে হাঁপ্তিৰ গুণাগুণ নিৰ্ভৰ কৰে। বাখৰ অবিহনে হাঁপ্তিৰ বাবে ব্যৱহৃত ভাত খিনি পচি যায়। চাওঁতাল মহিলাৰ বাবে বাখৰ বনোৱাটোও এটি কলা। সম্পূৰ্ণ প্ৰাকৃতিক উপাদানেৰে বাখৰ প্ৰস্তুত কৰা হয়। যেনে — তিনিটা মান কঠাল পাত, কেইটামান ভীৰনি গছৰ পাত, কেইটামান আনাৰসৰ পাত, কেইটামান ধঁতুৰাৰ পাত, অলপমান কলপাত অলপ যষ্টিমধুৰ পাত আৰু চাউল একেলগে খুন্দি গুড়ি কৰি লোৱা হয়। তাৰ পাছত ডাঙৰ চালনিৰ ওপৰত খেৰ দি সেই খেৰৰ ওপৰত ঢেকীয়া পাত দি গুড়িবিলাক হাতেৰে মথি সৰু সৰু পিঠা বনাই শুকাবলৈ দিয়া হয়। এই পিঠাবোৰ কেচাই থাকোতে তাৰ ওপৰত পুৰণি বাখৰ চতিয়াই ধান খেৰ দি জাপি পুনৰ ভালদৰে শুকোৱা হয়। আৰু এই পিঠাবোৰেই ভালদৰে শুকুৱাৰ পাছত বীণু অৰ্থাৎ বাখৰ হৈ পৰে।

কলহত ভৰাই থোৱা ভাতখিনি হাঁপ্তি প্ৰস্তুত হ'বলৈ গ্ৰীষ্ম কালত চাৰিপাঁচ দিন মানৰ দৰকাৰ হয় আৰু শীতকালত পোন্ধৰ দিন মানৰ প্ৰয়োজন হয়। বীণু মিহলোৱা ভাতখিনিৰ পৰা কিছুদিন পাছৰ পৰা বস জমা হোৱা আৰম্ভ হয়। এই বসক 'বাৰহাঁপ্তি' কোৱা হয়। সামূহিক ভাৱে পৰিবেশৰ বাবে এই বসত পানী মিহলোৱা হয় আৰু এই হাঁপ্তিক 'তাংহাঁপ্তি' কোৱা হয়।

আনহাতে 'পাঁউৰী হাঁপ্তি' প্ৰস্তুত কৰাৰ বাবে ভাতখিনিত পানী মিহলাই এটা ডাঙৰ ডেক্সিত ৰখা হয়। ডেক্সিটো জুইৰ ওপৰত ৰাখি সেইটোৰ ওপৰত এটা খৰাহী দি তাৰ ভিতৰত এটা মাটিৰ পাত্ৰ ৰখা হয় আৰু আন এটা মাটিৰ পাত্ৰ তাৰ ওপৰত ৰখা হয়। ওপৰৰ পাত্ৰটোৰ ওপৰত এটা ঠাণ্ডা পানীৰ ডেক্সি ৰখা হয়। ডেক্সি আৰু খৰাহীৰ মাজত ঠাইখিনি এখন কাপোৰেৰে ভাপ ওলাব নোৱাৰাকৈ বান্ধি দিয়া হয়। এনেদৰে ৰখাৰ পাছত মাটিৰ সৰু পাত্ৰটোত জমা হোৱা মদ খিনিয়েই হয় 'পাঁউৰী হাঁপ্তি' বা পকা মদ।

এই হাঁপু চাওঁতাল সকলৰ বাবে পবিত্ৰ পানীয়। যিকোনো পূজা-পাতলৰ সময়ত মাৰাংবুডুৰ নামত হাঁপু উছৰ্গা কৰা হয় আনহাতে সকলো উৎসৱ-পাৰ্বৰ্ণতে সমজুৱাক এই হাঁপুৰেই আপ্যায়ন কৰা হয়। ঘৰলৈ অহা আলহী অতিথিকো এই হাঁপুৰেই আপ্যায়ন কৰা হয়।

চাওঁতাল সমাজৰ আন এটি আসক্তি হৈছে ধূস্ৰপান। ধপাতৰ গুড়ি শালপাতেৰে মেৰিয়াই বিড়ি বনাই হোপে। কোনো কোনো ঠাইত 'ছকীচিলিম' অৰ্থাৎ হোকাওঁ ব্যৱহাৰ কৰে। ধপাত মাটিৰ কলহত ভৰাই ধানখেৰ আৰু গোবৰেৰে মুখ বন্ধ কৰি সাচি ৰখা হয়।

সাচ-পোচাক আৰু আ-অলংকাৰ :

চাওঁতাল শিশু এটা জন্ম পোৱাৰ পাছৰ অন্ত্যনত ধাত্ৰীয়ে হালধিত ডুবোৱা এডাল সূতা শিশুটিৰ কঁকালত গাঠি দিয়ে। যিমানদিনলৈ সম্ভৱ এই সূতাডালেই শিশুটিৰ গাত ৰখা হয় আৰু ছিগি গ'লে নতুন এডাল গাঠি দিয়া হয়। কাপোৰ পিন্ধাৰ আগলৈকে কন্যা সন্তানকো এই সূতাডালেই পিন্ধাই ৰখা হয়। অৱশ্যে কিছুমানে কাপোৰ পিন্ধিবলৈ শিকাৰ পাছতো মাজে-সময় ডোৰা বা সূতাডাল পিন্ধা দেখা যায়। ল'ৰা সন্তানৰ ক্ষেত্ৰত কঁকালৰ সূতাডাল অপৰিহাৰ্য। আৰ্হি অনুযায়ী এই কঁকালত পিন্ধা সূতাডালৰ নাম বেলেগ বেলেগ হোৱা দেখা যায়।

ল'ৰাই পিন্ধা প্ৰথম বস্ত্ৰ হৈছে 'ভাগৱা' এয়া হৈছে কাপোৰৰ টুকুৰামাত্ৰ, যিয়ে কেৱল দেহৰ গোপন অংগ ঢাকি ৰাখে। ইয়াক উৰুৰ তলেৰে মেৰিয়াই আগে-পিছে পেচ মাৰি পিন্ধা হয়। প্ৰাপ্তবয়স্ক সকলেও ভাগৱা পিন্ধিব পাৰে। ই দীঘে ১.৫০ মিটাৰ মান হয় আৰু পুতলে হয় ০.৫০ মিটাৰ। পথাৰৰ কামত আৰু বোকা-পানী গাত লাগিব পৰা ধৰণৰ কামত এই বস্ত্ৰ পৰিধান কৰা হয়। গা ধোৱাৰ বাবেও এই বস্ত্ৰই চাওঁতালসকলে ব্যৱহাৰ কৰে।

পুৰুষে সাধাৰণতে কঁকালত এখন আৰু দেহৰ ওপৰৰ ভাগ আৱৰি ৰাখিব পৰাকৈ আন এখন বস্ত্ৰ পিন্ধে। পেচ মাৰি পিন্ধা এই বস্ত্ৰবিধৰ প্ৰকাৰ ভিন্ন হলেও ইয়াক সাধাৰণতে 'ডেংগানাক' বুলি কোৱা হয়। এই নামৰ আগত উপসৰ্গ লগাই কি প্ৰকৃতিৰ বস্ত্ৰ সেই কথা বুজোৱা হয়। এনে প্ৰকৃতিৰ আটাইতকৈ পুৰণি বস্ত্ৰ হৈছে কাচা ডেংগা অথবা কাচা। এয়া

একধৰণৰ কপাহী কাপোৰেৰে তৈয়াৰী যিখন কঁকালত মেৰিয়াই লৈ আগ দুটা দুই উৰুৰ মাজেৰে পাৰ কৰি পিছপিনে খোচা মাৰি খোৱা হয়। প্ৰাপ্তবয়স্ক এজনৰ বাবে এনে কাপোৰৰ আকাৰ দীঘে ২.৫০ মিটাৰ আৰু পুতলে ০.৫০ মিটাৰ হয়। অসমত এনে পোচাকক ‘পাঞ্চী’ বুলি কোৱা হয়। এনে বস্ত্ৰ বজাৰত সহজেই উপলব্ধ।

কান্ধ আৰু বুকু ঢাকিবৰ বাবে তেওঁলোকে ‘পিচৌৰি’ নাম দিয়া কাপোৰ ব্যৱহাৰ কৰে। এই কাপোৰটুকুৰা দীঘে ২.৫০ মিটাৰ হোৱাৰ বিপৰীতে পুতলে ১.৫০ মিটাৰমান হয়। একেলগে দুই-তিনিটুকুৰা কাপোৰ সী তৈয়াৰ কৰা পোচাকক ‘বাৰ্কি’ বুলি কোৱা হয়। এনে পোচাক সামাজিক উৎসৱ-পাৰ্ৱৰ্ণৰ সময়ত পিন্ধা হয়। কাম কৰাৰ সময়ত অথবা বতৰ খুব গৰম হৈ থাকিলে পুৰুষে সাধাৰণতে ককালৰ ওপৰত কোনোধৰণৰ পোচাক নিপিন্ধে।

অৱশ্যে আজিকালি অসমীয়া চাওঁতালসকলে সময়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ সৈতে খাপ খুৱাই গেঞ্জী আৰু চোলা, কুৰ্তা আদি পিন্ধিবলৈ লৈছে।

পাণ্ডুৰি চাওঁতালসকলৰ অপৰিহাৰ্য্য বস্ত্ৰ নহয়। ৰ’দৰ পৰা বাচিবৰ বাবে চাওঁতালসকলে মূৰত এখন কম পুতলৰ দীঘল কাপোৰ মেৰিয়াই লৈ সাধাৰণতে পিন্ধে। পাণ্ডুৰি চাওঁতালসকলে বিয়া আৰু কন্যাदान আদি অনুষ্ঠানত পিন্ধে। বিয়াৰ উৎসৱত সেন্দূৰদান পৰ্বৰ আগত দৰাই কইনাৰ সৰু ভায়েকৰ মূৰত ‘চাৰা দীৰহি’ নামৰ পাণ্ডুৰি এটা পিন্ধাই দিয়ে। এয়া হালধী পানীত দুবাই হালধীয়া কৰা কাপোৰেৰে বনোৱা হয়। দৰা আৰু লমটা ক’ৰা এক বিশেষ ধৰণৰ পাণ্ডুৰি বিবাহ উৎসৱত পিন্ধে। ইয়াৰ এটা মূৰ ওপৰৰ ফালে থিয় কৰি খোৱা হয়।

আনহাতে এগৰাকী চাওঁতাল ছোৱালীয়ে ব্যৱহাৰ কৰা প্ৰথম বস্ত্ৰ হ’ল ‘পুতলি’। ‘পুতলি’ নামৰ এই বস্ত্ৰ কঁকালত মেৰিয়াই খোচনি মাৰি লয় আৰু ‘বুলি’ নামৰ ওপৰৰ ফালটো কান্ধৰ তলেৰে মেৰিয়াই লোৱা হয়। দহ-বাৰ বছৰমান বয়সলৈকে এই বস্ত্ৰ পৰিধান কৰা হয়। এবাৰ কৈশোৰপ্ৰাপ্তি লাভৰ পিছৰে পৰা ‘পাৰহীণ্ড’ পিন্ধিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ‘পাৰহীণ্ড’ হৈছে ডেৰমিটাৰমান দীঘল আৰু এক মিটাৰমান পুতলৰ এখন মেখেলাজাতীয় বস্ত্ৰ। বুকুত মেৰিয়াই লোৱা বস্ত্ৰখনক ‘পাঞ্চি’ বুলি কোৱা হয়। পাঞ্চিখন সাধাৰণতে তিনিমিটাৰমান দীঘল হয় আৰু পুতলে আধামিটাৰমান হয়। ইয়াৰে এটা মূৰ পাৰহীণ্ডত ককালত সোঁফালে খোচনি

মাৰি লোৱা হয় আৰু আনটো মূৰ বাওঁকান্ধেৰে পাৰ কৰি পিছফালে ককালত সোঁফালে খোচনি মাৰি লোৱা হয়। বৰ্তমান চাওঁতাল মহিলাই শাৰী, পেটীকোট, ব্লাউজ আৰু অন্তৰ্বাস আদিও পোচাক হিচাপে আদৰি লৈছে। সাধাৰণতে মহিলাই পিন্ধা সম্পূৰ্ণ পোচাক হৈছে 'খাঁণ্ডি'। পুৰুষ-মহিলা সকলোকে উপহাৰ হিচাপে আগবঢ়োৱা সম্পূৰ্ণ এজোৰ কাপোৰক 'খাঁণ্ডি' বুলি কোৱা হয়। 'খাঁণ্ডি'ৰ উপৰিও জোখত মিলিলে আন কাপোৰো যেনে 'ডোয়েল' ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ডোয়েল হৈছে দীঘে ছয় মিটাৰ আৰু পুতলে এক মিটাৰমান জোখৰ কাপোৰ। প্ৰত্যেকটো মূৰতে ডাঙৰকৈ বঙা বঙৰ পটী লগোৱা হয়। আজিকালি এইবিধ পোচাক কাচিৎহে দেখিবলৈ পোৱা যায়। দৰাই কইনাৰ মাকক এই কাপোৰ উপহাৰ দিয়ে। কিন্তু আজিকালি বজাৰত সহজতেই উপলব্ধ কটনৰ শাৰীহে কিনি উপহাৰ হিচাপে দিয়া দেখা যায়। চাওঁতালসকলৰ মাজত মূৰত ওৰণি লোৱা প্ৰথা নাই।

চাওঁতাল মহিলাই পিন্ধা পোচাকৰ বিশেষত্ব আছে। মহিলাই পিন্ধা পাণ্ডি আৰু পুৰুষে পিন্ধা কাপোৰৰ মূৰ দুটাৰ অৱশিষ্ট সূতাখিনি ছয় ইঞ্চি দৈৰ্ঘ্যলৈ মুকলি হৈ থাকে যাৰ কিছু অংশ একেলগে গাঠি বিশেষ ডিজাইন কৰা হয়। এই সূতাখিনি কেতিয়াবা খোলাকৈয়ো থাকে।

উৎসৱৰ সময়ত চাওঁতাল পুৰুষে 'কাচা' নামৰ পোচাক পিন্ধে। কাচা হৈছে কপাহী বগা বঙৰ পোচাক আৰু দেহৰ উপৰিভাগ ঢকাৰ বাবে চাদৰ বা 'পিচাউৰি' বা গেঞ্জি অথবা বগা চোলা পিন্ধা হয়।

গাওঁৰ মুখীয়ালজনে যিকোনো সামাজিক মেল-মিটিং অথবা সামাজিক উৎসৱ-পাৰ্বণ আদি উপলক্ষে ধুতি আৰু দেহৰ ওপৰিভাগত পিন্ধাৰ বাবে পিচাউৰি বা বগা কপাহী কুৰ্তা পিন্ধে। কেতিয়াবা কপাহী কাপোৰৰ পাণ্ডিও তেওঁলোকে পিন্ধে। ওবা, নাইকি আৰু কুদুম নাইকিয়ে মুগা বৰণৰ কপাহী কাপোৰ পিন্ধে আৰু দেহৰ উপৰিভাগ ঢকাৰ বাবে গেঞ্জী পিন্ধে।

তদুপৰি চাওঁতালসমাজত মহিলাসকলে উৎসৱৰ সময়ত বিভিন্ন ধৰণৰ আ-অলংকাৰ যেনে - ভৰিৰ দ্বিতীয়টো আঙুলিত পিন্ধা আঙঠি, বাক অৰ্থাৎ নুপুৰ, অনামিকা আঙুলিত পিন্ধা আঙঠি, কঁকালত পিন্ধা চাকোম, দুয়োখন হাতত পিন্ধা বাহুবন্ধনী, গলপতা

হিচাপে পিন্ধা হাচলি, চিকিৰমালা, কাণফুলি হিচাপে পিন্ধা পাগ্ৰা আৰু পুটকি, চুলিত খোপা মৰাৰ বাবে পিন্ধা চুলুক আদিৰ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। এনে আ-অলংকাৰৰ বাবে ব্যৱহৃত ধাতুৰ বিষয়ে তলত উল্লেখ কৰা হৈছে —

- বাঢ়ি** : এই অলংকাৰ লো, তাম, পিতল বা ৰূপেৰে তৈয়াৰ কৰা হয়।
- বাক** : এই নূপুৰ পিতল বা ৰূপেৰে তৈয়াৰ কৰা হয়।
- বাংকি** : এই নূপুৰ পিতল বা ৰূপেৰে তৈয়াৰ কৰা হয়।
- বাজু** : এই বাহুবন্ধনী তাম, লো বা ৰূপেৰে তৈয়াৰ কৰা হয়।
- হাচলি** : পিতল, লো বা ৰূপেৰে মহিলাৰ বাবে এই বিশেষ গলপতা তৈয়াৰ কৰা হয়।
- হৰহাৰি** : ৰূপ বা সোণেৰে তৈয়াৰী কপালত বন্দা অলংকাৰ।
- মাণ্ডলি** : লো, ৰূপ, পিতল আদিৰে তৈয়াৰী গলত পিন্ধা সূতাৰে গঠা এবিধ সৰু অলংকাৰ।
- লিপুৰ** : এয়া পিতল বা লোৰে তৈয়াৰ কৰা হয় আৰু ভিতৰত লোৰ সৰু সৰু টুকুৰা ভৰাই দিয়া হয়।
- পাগ্ৰা** : কাণত পিন্ধা সোণ-ৰূপৰ কাণফুলি।
- পুটকি** : ৰূপ বা সোণেৰে তৈয়াৰী কাণত পিন্ধা অলংকাৰ।
- চকোম** : লো, পিতল, ৰূপ আৰু শামুকৰ খোলাৰে তৈয়াৰী এখন বা দুয়োখন হাততে পিন্ধা মহিলাৰ বিশেষ অলংকাৰ।
- চিকিৰমালা** : ৰূপ বা তামেৰে তৈয়াৰী গলত পিন্ধা এবিধ অলংকাৰ।
- চুলুক** : পিতল বা ৰূপেৰে তৈয়াৰী চুলিবন্ধা পিন।
- টডৰ** : লো বা পিতলেৰে তৈয়াৰী পুৰুষে হাতত পিন্ধা অলংকাৰ বিশেষ।

উল্লেখযোগ্য যে চাওঁতাল সমাজত সোণৰ আ-অলংকাৰৰ প্ৰচলন খুব কমেই হে পৰিলক্ষিত হয়।

চাওঁতালসকলৰ পৰম্পৰাগত বনৌষধি :

চাওঁতাল সমাজত ৰোগ আৰু প্ৰতিকাৰ সম্পৰ্কে কিছু সংখ্যক নিজস্ব চিন্তাধাৰা

আছে। যদি কোনো ৰোগ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যগত হয় আৰু নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত ৰোগীজন আৰোগ্য হয় তেনেহ'লে তেওঁলোকে সেই ৰোগবিধক লৈ কোনো বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ নকৰে। কিন্তু যদি কোনো ৰোগ বহুদিনীয়া হয়, ৰোগৰ স্বৰূপ বুজা নাযায় আৰু সেই ৰোগৰ ফলস্বত্বিত যদি ৰোগীৰ মৃত্যু ঘটে তেন্তে তেওঁলোকৰ মনত সেই ৰোগ সম্বন্ধে সন্দেহ ঘনিভূত হয়। যদি ৰোগীৰ মৃত্যু হয় তেতিয়া মৃত্যুৰ অন্তৰালত কিবা বহস্য লুকাই থাকে বুলি সন্দেহ প্ৰকাশ কৰে।

চাওঁতাল সমাজত যেতিয়া কোনো ব্যক্তি অসুস্থ হৈ পৰে আৰু যদি ৰোগ বেছি গভীৰ প্ৰকাৰৰ নহয় তেতিয়া তেওঁলোকে 'ৰাৰানিক'ক খবৰ নকৰে। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰে যে নিৰ্দিষ্ট সময়ত এই ৰোগবিধ নিজেই ভাগৰি পৰিব আৰু ৰোগীজন সুষ্ঠু হৈ উঠিব। কিন্তু যদি এটা নিৰ্দিষ্ট সময় উকলি যোৱাৰ পাছতো ৰোগীজন সুষ্ঠু হৈ নুঠে তেতিয়া তেওঁলোকে 'ৰাৰানিক' অথবা 'ওঝা'ৰ আশ্ৰয় লয়। 'ৰাৰানিক' আৰু 'ওঝা'ৰ মাজত পাৰ্থক্য হ'ল 'ৰাৰানিকে' বনৌষধিৰে চিকিৎসা কৰে। আনহাতে ওঝাই বনৌষধিৰ লগতে যাদুবিদ্যা আৰু মন্ত্ৰৰ সহায়ত চিকিৎসা কৰে।

'ৰাৰানিক' সকল বনৌষধি সম্বন্ধে যথেষ্ট জ্ঞানলব্ধ। চাওঁতাল সমাজত 'ৰাৰানিক' মানে যিয়ে 'ৰান' ব্যৱস্থা কৰিবলৈ সক্ষম লোক। 'ৰান' এটি চাওঁতালী শব্দ যাৰ অৰ্থ হ'ল ঔষধ। এই বিদ্যা আহৰণৰ বাবে চাওঁতাল সমাজত কোনো নিৰ্দিষ্ট অনুষ্ঠান দেখা নাযায়। উৎসাহী যিকোনো ব্যক্তিয়ে আন কোনো 'ৰাৰানিক'ৰ পৰা উক্ত বনৌষধি বিদ্যা আহৰণ কৰিব পাৰে।

চাওঁতাল সমাজত বিভিন্ন বনৌষধিৰ প্ৰচলন দেখা যায়। পি. অ. বোডিং য়ে চাওঁতাল সমাজত ব্যৱহৃত তিনিশ পাঁচ বিধ বনৌষধি আৰু ইয়াৰ ব্যৱহাৰ সম্বন্ধে তথ্য দাঙি ধৰিছে।^২ অসমৰ চাওঁতাল সমাজত উপলব্ধ কেইবিধমান বনৌষধিৰ নাম আৰু ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ল —

১) লাটুৱানী (*Abrus precatorius* L):

ক) লাটুৱানী গছৰ শিপা গুড়ি কৰি সৰু সৰু 'বৰি' বনাই চিনি বা মৌৰ সৈতে

মিহলাই 'কুকুৰীকনা' ৰোগত খাবলৈ দিয়া হয়।

খ) দাঁতৰ মাৰিৰ বিষত এই গছৰ শিপা গুড়ি কৰি 'পেপ্ট' বনাই লগালে মাৰিৰ বিষত আৰাম পোৱা যায়।

২) বচ (Acorus calamus) :

ক) মৃগী ৰোগীৰ ক্ষেত্ৰত জাতি জালুক, লং আৰু কৰ্জা টেঙা (Carissa Carandus) গুড়ি কৰি বচ গছৰ শিপাৰ গুড়িৰ সৈতে মিহলাই খাটি সৰিয়হৰ তেলৰ লগত মিহলাই গোটেই শৰীৰত প্ৰতিদিনে মালিচ কৰিব লাগে আৰু ৰোগী মূৰ্চা গ'লে সেই সংমিশ্ৰণৰ বস দুটোপাল মান ৰোগীৰ নাকত ঢালি দিব লাগে।

খ) বদহজমী হোৱা ৰোগীৰ ক্ষেত্ৰত একশটা জাতি জালুক, অকন মান আদা আৰু এডাল বচৰ শিপা গুড়ি কৰি 'বৰি' বনাই ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়। আনহাতে যিকোনো ধৰণৰ চৰ্দি আৰু কাহৰ ক্ষেত্ৰত বচৰ শিপাৰ গুড়ি ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

৩) বেল (Aegle mermelos) :

ক) সঘনাই হোৱা জ্বৰৰ ক্ষেত্ৰত বেলৰ পাতৰ বস খাবলৈ দিয়া হয়।

খ) পেতচলা ৰোগৰ ক্ষেত্ৰত বেলৰ বসৰ সৈতে চিনি মিহলাই চৰবত বনাই ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

গ) নতুনকৈ প্ৰসৱ কৰা মাতৃৰ কষ্ট লাঘব কৰিবলৈ কেঁচা বেল, তুলসীৰ পাত, অকন মান আদা আৰু আশিটা মান জাতি জালুকৰ গুড়িৰ লেপ বনাই প্ৰসূতি গৰাকীৰ তলপেতত তৰপ লগোৱা হয়। প্ৰসৱৰ পাছত হোৱা বীজাণু সংক্ৰমণৰ বাবে হোৱা জ্বৰত পকা বেলৰ বস শুকান আমৰ গুটিৰ গুড়িৰ মিশ্ৰণ বনাই ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

ঘ) কোনো প্ৰসূতিৰ গাখীৰ গোট মাৰি হোৱা বুকুৰ বিষত গাখীৰৰ সোঁত নিয়মীয়া কৰাব বাবে বেলৰ বস, শিলাবৃষ্টিত পৰা বৰফৰ পানী আৰু এন্দুৰে ওঠোৱা মাটিৰ

মিশ্ৰণ কৰি প্ৰসূতিগৰাকীৰ বুকুৰ ওপৰত লেপ দিয়া হয়।

ঙ) যিকোনো সাঁপে কামুৰিলে বিষত প্ৰতিকাৰ হিচাপে পুৰনি বেল গছৰ ছাল আৰু নিমৰ মিশ্ৰণ বনাই খাবলৈ দিয়া হয়।

৪) তামোল (Areca actechu) :

ক) সৰু আই ওলোৱা ৰোগীৰ টেমুনা বোৰ শুকাই যোৱাৰ সময়ত তামোলৰ ফলটো খাবলৈ দিয়া হয়।

খ) 'গলৱ্লাডাৰ'ত পাথৰ হ'লে তামোলৰ সৈতে আন অৱদানৰ মিশ্ৰণ বনাই খাবলৈ দিয়া হয়।

৫) চিহাৰি -চপ (Bauhinia vahli) :

ক) পেতচলা বেমাৰত আৰু পেতৰ বিষত গা-গছ ডালৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

খ) গৰ্ভনিৰোধক হিচাপে এই গছৰ ফল ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

৬) পলাশ (Betea monosperma) :

টি.বি ৰোগৰ ক্ষেত্ৰত এই গছৰ শিপাৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

৭) খুবতি (Careya arborea) :

শ্বেতকুষ্ঠ ৰোগৰ ক্ষেত্ৰত গা-গছ ডালৰ বাকলি নিমপাতৰ সৈতে লেপ বনাই দাগবোৰত লগোৱা হয়।

৮) নয়নতৰা (Catharanthus roseus) :

ছালৰ সংক্ৰামক খজুৱতিৰ ঔষধ হিচাপে নয়নতৰা ফুলৰ আঠা লগোৱা হয়।

৯) চাচাং (Curuma Longa) :

- ক) ধোৱা ধোৱা দৃষ্টি, চকু ওখহা, কুকুৰীকণা, জ্বৰৰ পাছত সাধাৰণতকৈ কম কৈ থকা গাৰ উত্তাপ, গাথিৰ বিষ, মূৰ্চা যোৱা তথা কথা লাগি যোৱা, সঘনাই হোৱা ছালৰ সংক্ৰমণ, বদহজমি, চৰ্দি আৰু কাহ আদিত হালধিৰ মূল ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- খ) ভদগুৰ, গলৰ চৰচৰণি আৰু কলেৰা ৰোগত হালধিৰ ফুলৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- গ) জগ্গিচ ৰোগত হালধিৰ শুকান ফুলৰ গুড়ি ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১০) কৰভান্তা (Dillenia Indica) :

- ক) কলেৰাৰ সময়ত ৰোগ প্ৰতিৰোধী হিচাবে মূলৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- খ) বুকুত হোৱা পোৰণি দূৰ কৰিবলৈ আন আন উপাদানৰ সৈতে কৰভান্তা মূলৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- গ) পাৰাৰ দ্বাৰা সংক্ৰমণ হৈ হোৱা ছালৰ ঘা আৰু কলেৰা প্ৰতিৰোধ হিচাপে গা-গছৰ ছালৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- ঘ) পোৰা ঘাঁত এই গছৰ আঠা ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১১) বোংগ'-সংগা (Dioscorea bulbifera) :

- ক) ঘাঁ আৰু চুলি ধোৱা চেম্পু হিচাপে এই ফল শুকাই গুড়ি কৰি ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- খ) এই লতাৰ বস পাগল ব্যক্তিক আৰোগ্য কৰণত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১২) মকৰ কেন্দা (Diospyros peregrina) :

- ক) 'থাইৰয়ড' ৰোগীৰ ক্ষেত্ৰত শিপাৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- খ) কলেৰা ৰোগীৰ ক্ষেত্ৰত গছৰ ছালৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- গ) পেত চলা আৰু মহিলাসকলৰ মাহেকীয়াৰ সময়ত অত্যাধিক ৰক্তস্ৰাব হ'লে এই গছৰ ফল ঔষধ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১৩) হোড়েক' (Delichos biflous) :

- ক) এই উদ্ভিদৰ কাণ্ডৰ বস প্ৰেসাবৰ সংক্ৰমণ, ছালৰ সংক্ৰমণ আৰু 'টিউমাৰ' ৰোগত ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- খ) পুৰিলে ক্ষত স্থানত হোড়েক'ৰ পাতৰ লেপ বনাই লগোৱা হয়।
- গ) কোনো গ্ৰন্থিৰ বিষ, অৰ্শ, বুকুৰ দুইফালৰ কামিহাড়ৰ মধ্যভাগৰ বিষ, ফুচফুচত সংক্ৰমণ হৈ হোৱা ঘাঁ, সন্নিপাত জ্বৰ, আদি ৰোগত এই উদ্ভিদৰ গুটি ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১৪) ডুম্বাৰি -হেসা, লোৱা - তাৰে (Ficus racemosa) :

- ক) ফোহা, অণুকোষ বৃদ্ধি আদি ৰোগত এই গছৰ ছালৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- খ) মাংসপেষীৰ বিষ, শালমইনা আৰু খজুৱতি আদি ৰোগত এই গছৰ আঠা লগোৱা হয়।

১৫) কাশ্মাৰ ডাৰু (Gmelia arborea Roxb) :

হাপানী, কলেৰা, পেতৰ বিষ, পেত চলা, বদহজম, মৃগী, জ্বৰ, গাঁঠিৰ বিষ, সৰু আই, ছালৰ সংক্ৰমণৰ সমস্যা, ভদগুৰ, গল ফুলা, লগতে আন কিছুমান বিষৰ প্ৰতিষেধক হিচাপে এইবিধ উদ্ভিদ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১৬) চিৰিকসামানো (Gloriosa superba) :

- ক) গৰ্ভপাত, মধ্যমীয়া জ্বৰ, ঘাঁ আদিত শিপাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- খ) প্লীহাৰ সমস্যা, ভগণ্ডৰ, টিউমাৰ আদিত এই উদ্ভিদৰ বসৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়।
- গ) হাপানী ৰোগত পাতৰ বস খাবলৈ দিয়া হয়।

১৭) হাট (Hatarrheua pubesceue) :

- ক) শিয়াল বা কুকুৰে কামুৰীলে, শৌচৰ লগত বিজল বা তেজ ওলালে, পেচতলা,

আদিত এই গছৰ শিপাৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়

খ) হাপানি, কেটেলা পহৰ কামোৰ, কলেৰা, চৰ্দি, কাহ, পেতৰ বিষ আদিত ছালৰ বস ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

গ) বক্তহীনতা, পেতৰ বিষ, কোষ্ঠকাঠিন্য, পেতচলা, শুকান কাহ, মৃগী, সন্তান প্ৰসৱৰ পাছৰ সমস্যা, তলপেতৰ বিষ আদিত এই গছৰ ফল ঔষধ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

১৮) মুংগা ছাল (*Moringa pterygosperma*) :

এই গছৰ ছাল গুড়ি কৰি চদ্ৰক' অৰ্থাৎ টপা পৰা ব্যক্তিৰ মূৰত লেপ লগোৱা হয়।

১৯) ঘিনী কুমাৰী সাকাম বস (*Aloe indica*) :

'বহক হাসো' বা মূৰৰ বিষত এই ঘিনী কুমাৰী পাতৰ বস কপালত লগোৱা হয়।

২০) পুটি টোৱা ল'ৰে (*Euphosia pilulifera*) :

কৰ্ণিয়াৰ পাতল স্বচ্ছ আৱৰণৰ প্ৰদাহ (*Conjunctivitis*) আৰু 'মেণ্ডাকা' অৰ্থাৎ চকুৰ সংক্ৰমণ হ'লে এই উদ্ভিদৰ বসৰ টোপাল চকুত দিয়া হয়।

২১) নস্থা দুধি লোটা বাহেত (*Ichnocarpus frutescenes*) :

ইয়াৰ শিপা ভালদৰে ঠেতেলি এখন কাপোৰত বান্ধি চেপি চেপি বস বাহিৰ কৰি কুকুৰীকণা ৰোগীৰ চকুত টোপ্ টোপ্কে দিয়া হয়।

২২) চপাৰোম সাকাম (*Laeues of Nyctanthes arbortristis*) :

পলিৰুৱা অৰ্থাৎ মেলেৰীয়া হোৱা ৰোগীক ইয়াৰ পাতৰ বস উটলাই নিতৌ খাবলৈ দিয়া হয়।

২৩) চাওঁৰাজ জন (Seeds of vernonia authelmitica) :

লাচ হাসল অর্থাৎ পেতৰ বিষত ইয়াৰ গুটি গুড়ি কৰি পানীৰ সৈতে মিহলাই খাবলৈ দিয়া হয়।

২৪) পাতাল গাৰু ৰাহেত (roots of Raucoolfia Serpentime) :

এই শিপাবিধ ঠেতেলী মেলেরীয়া ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

২৫) হাত ৰাহেত (Roots of Holarrhena authidysenterica) :

এইবিধ শিপা পানীৰ সৈতে ভালদৰে ঠেতেলী খালী পেতত মেলেরীয়া ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

২৬) কুন্ডিৰছাল :

(Bark of careya arborea), সোদাৰে ছাল (Bark of polythia asuberos) আৰু আশ্বৰাছাল (Bark of spondias mangifera) এই কেইবিধ ছাল একেলগে উতলাই 'ডায়েৰিয়া' হোৱা ৰোগীক ৰসখিনি খাবলৈ দিয়া হয়।

২৭) মাতকম লোৰে (Resin of bassia latifolia) :

মাতকম লোৰে, পোচো লোৰে (resin of tentrathera monopetala), কেৰোচিন তেল সমহাৰত মিহলাই গাত 'এলাৰ্জি' উঠিলে ঘৰি দিয়া হয়।

২৮) ৰোহিন ছাল (Bark of Soymida Febrifuga) :

ৰোহিন ছাল আৰু খায়েৰ ছাল (Bark of Acacia Catachu) একেলগে গুড়ি কৰি 'কোৰাম হাসো' বা বুকুৰ বিষ হ'লে একেৰাহে তিনিদিন খাবলৈ দিয়া হয় আৰু কেতিয়াবা বুকুৰ ওপৰত লেপ দিয়া হয়।

২৯) সেগা বাহেত (Roots of Mimosa rubicaulis)

সেগা বাহেত, গেত খাল লেন খাল অর্থাৎ লোহাৰ বস্ত্ৰৰ দ্বাৰা আঘাত প্ৰাপ্ত হ'লে এইবিধ শিপা গুড়ি কৰি আঘাত প্ৰাপ্ত ঠাই সমূহত লগোৱা হয়।

৩০) মাধ্বক বাহেত (Root of Alocasia Indica) :

মাধ্বক বাহেত, খোগ অর্থাৎ কাহ হ'লে ঘীৰ সৈতে এই মূল ভাজি ৰোগীক দুই তিনিদিন খালি পেতত খাবলৈ দিয়া হয়।

৩১) তুলসী সাকাম বস (Juice of the Ocimum sanctum) :

তুলসী সাকাম বস, কালীয়া জিৰা (Nigella indica), আধে বস (Zingiber officinolis) নেলে বস (Honey) একেলগে মিহলাই 'কাতিক গিড্ৰাকো মণ্ডক' অর্থাৎ শিশুৰ চৰ্দি লাগিলে দুই তিনিদিনৰ বাবে খাবলৈ দিয়া হয়।

৩২) চাপাৰাম বাহেও (Root of Nyctanthes arbortrestis) :

হামুচ বা ৰক্তহীনতা ৰোগত এই শিপা গুড়ি কৰি পানীৰ সৈতে মিহলাই খাবলৈ দিয়া হয়।

৩৩) বাৰ ছাল (the bark of Mimosaops eleugi) :

জিভাৰ ঘাঁ হ'লে এই ছাল পানীত উতলাই সেই পানীৰে ঘাঁ ঠিক নোহোৱা পৰ্যন্ত কুলি কৰি মুখ ধুব দিয়া হয় আৰু ৰোগীক তিনিদিনলৈ নিমখ খাবলৈ দিয়া নহয়।

৩৪) নিম চকুম (the leaf of relia azadiracha) :

দীৰ্ঘদিন ধৰি ভুগি থকা কাহ আৰু জ্বৰত পূৰঠ সেউজীয়া পাতৰ পেস্তু বনাই ভাতৰ মাৰৰ সতে মিহলাই ৰোগীক নিয়মীয়াকৈ খাবলৈ দিয়া হয়।

৩৫) ঝাৰ ছাল (the bark of Jatrohe sp), নিম সাকাম (Melia azadirachta) :

বসন্ত হোৱা ৰোগীক 'ঝাৰ' ছালৰ বস মুড়িৰ সৈতে খাবলৈ দিয়া হয় আৰু নিম পাতৰ 'পেস্ট' বনাই হালধীৰ সৈতে মিহলাই ৰোগীৰ শৰীৰত প্ৰলেপ লগোৱা হয়। লগতে ৰোগীৰ বিচনাখন শুকান নিম পাতেৰে পূৰ্ণ কৰি ৰোগী গৰাকীক তাৰ ওপৰত শুবলৈ দিয়া হয়। কেতিয়াবা ৰোগী গৰাকীক ডাব নাৰিকলৰ পানীৰে ধোৱাই দিয়া হয়।

৩৬) কুশ্মিৰ ছাল (the bark of Careya ab borca) :

এই ছাল গুড়ি কৰি যিকোনো সাপে কামুৰিলে বিষৰ প্ৰতিৰোধী হিচাবে ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয় আৰু ক্ষত স্থানত লগোৱা হয়। লগতে তেতেলীৰ গুটি দুভাগ কৰি ক্ষত স্থানত লগোৱা হয়।

৩৭) বীৰ কুন্দৰি চুকুম বস (juice of the leaf of zehneria umbellata) :

চুতীয়া বাদুৰী (blood of pteropus sp) ; গান্দি চুকুম বস, (juice of Tagetes erecta) - কাণৰ ভিতৰত ঘাঁ হ'লে এইবোৰৰ যিকোনো এটাৰ বস কাণত টোপ্ টোপ্ কৈ দিয়া হয়।

৩৮) ব'দ লাৰ ৰাহেত (the root of vitis adaufa) হাড় জোৰা নাৰীতেত (the tendrils of cissces quadrangularis) :

এই দুইবিধ গুড়ি কৰি 'পেস্ট' বনাই 'জান ৰাপুদক' অৰ্থাৎ ফটা বা ভঙা হাড় জোৰা লগাবলৈ ক্ষত স্থানত প্ৰলেপ লগোৱা হয়।

৩৯) পোসো ছাল (the bark of Teramthera monopetala) :

বাত বিষত এই ছালৰ আঠা বাহিৰ কৰি বাত হোৱা স্থানত লগোৱা হয়।

৪০) চিনি (Sugar) :

বাত বেমাৰত চিনি পানীৰ সৈতে ওতলাই আক্ৰান্ত অংশত লগোৱা হয়।

৪১) মেৰম ইতিল ৰেয়াক সুনুম (Oil made from goat's fat) :

শৰীৰৰ কোনো অংশত পুৰিলে ছাগলীৰ চৰ্বিৰ তেল লগোৱা হয়।

৪২) ধুনা (resin of shora robusta) আৰু উটিন সুনুম (resturd oil) :

এই দুইবিধ একেলগে মিহলাই শৰীৰৰ পোৰা অংশত প্ৰতিদিন এবাৰ কৈ প্ৰলেপ লগোৱা হয়।

৪৩) কাজি নিম্বু ৰস (Juice of the fruit of citrus acida) :

‘উপ নুৰক’ অৰ্থাৎ মহিলাৰ চুলি সৰা বন্ধ কৰিবলৈ এই কাজি নিম্বুৰ ৰস গৰম কৰি চুলিৰ গুড়িত লগোৱা হয়।

৪৪) হালিম (The seed of Lapidicum satitum) :

এই গুটিবোৰ গুড়ি কৰি গৰুৰ গাখীৰৰ সৈতে মিহলাই মহিলাৰ মাহেকীয়াৰ সময়ত বিষ হ’লে তাৰ পৰা উপশম পাবৰ বাবে খাবলৈ দিয়া হয়।

৪৫) ৰসুন / আদাগাঠিয়া ঘাচ (the bulb of Panicem repeus) / বুলুন (Salt) :

এই সকলোবোৰ একেলগে মিহলাই গুড়ি কৰি বৰি বনাই চৰ্দি আৰু কাহ হোৱা ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

৪৬) নিম সাকাম (Leaves of Melia azadirachta) :

নিম পাত পানীত উতলাই পানী খিনি চেকনিৰে চেকি গুড়ৰ সৈতে মিহলাই চাহৰ দৰে খালে গৰ্ভাৱস্থাৰ জ্বৰৰ পৰা পৰিত্ৰান পোৱা হয়।

৪৭) পুচি টোৱা ৰাহেত (root of Euphorbia pululifera) :

গোটেই উদ্ভিদ বিধ শিপাৰে সৈতে উভালি ভালদৰে পৰিষ্কাৰ কৰি মিহিকৈ পিহি লৈ
চেনিৰে মিহলাই 'টোৱা আনেজেদক' অৰ্থাৎ প্ৰসূতিৰ গাখীৰ শুকাই গ'লে খাবলৈ দিয়া
হয়।

৪৮) লপন ছাল (bark of terminalia bellerica) :

যদি অত্যাধিক খোজকঢ়া অথবা ৰদত কাম কৰাৰ ফলত বাহু বোৰত বিষ অনুভৱ হয়,
শৰীৰ দুৰ্বল হয় আৰু প্ৰেসাৰ হালধীয়া হয় তেতিয়া এইবিধ ছালৰ ৰস বাহিৰ কৰি
'মাহত গুড়' অৰ্থাৎ গুড়ৰ সৈতে মিহলি কৰি খাবলৈ দিয়া হয়।

৪৯) কৰবী (Thevetia peruviana Apocynaceae) :

পেতত পেলু হ'লে অথবা গৰুৰ কুষ্ঠ ৰোগ হ'লে কৰবী পাতৰ ৰস খাবলৈ দিয়া হয়
আৰু গৰুৰ চকুত সংক্ৰমণ হ'লে কৰবী ফুলৰ ৰস চকুত ঢালি দিয়া হয়।

৫০) বাঘ জাৰ (Mikania cordate Asteraceae) :

এই উদ্ভিদৰ পাত চেপি ৰস বাহিৰ কৰি কটা ঘাঁহ বা আন যিকোনো ঘাঁহত লগোৱা হয়।

৫১) হাতি সুৰ (Heliotropilim indiceem. Boraginaceae) :

চকুত চানী পৰা বেমাৰ হ'লে 'হাতি সুৰ'ৰ পাতৰ ৰসৰ এটোপালকৈ তিনিদিনৰ
বাবে চকুত লগোৱা হয়।

৫২) ভাং (Canmalis Sativa L. Canmabaceae) :

পেতত গেচ জমা হৈ পেত ফুলিলে, কাহ আৰু কফ হ'লে ভাং পাতৰ ৰস খাবলৈ দিয়া
হয়।

৫৩) কলাবতি (Canna indica L. Cannaceae) :

পোৰা ঘাঁ, পেত ফুলা, বদহজমী, সঘনাই ভোক লগা বা পিয়াহ লগা, চকুৰ সংক্ৰমণ, বহুমূত্ৰ, নপুংষতা আদি ৰোগত ফুল আৰু পাতৰ বস একেলগ কৰি খাবলৈ দিয়া হয়।
পোৰা ঘাঁ আৰু চকুৰ সংক্ৰমণত এই বস ক্ষত স্থানত আৰু চকুত লগোৱা হয়।

৫৪) তেলাকুচি (Coccinia grandis cucurbitaceae) :

মানসিক হতাশা, কৰ্মস্পৃহাহীনতা, ৰক্ত অতিসাৰ, বিষ আদিত 'তেলাকুচি পাত' পানীত উতলাই সেই পানী ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

৫৫) লাউ (Legenaria vulgaris See. Cururbitaceae) :

কাণৰ ভিতৰত পূজ জমা হৈ কাণৰ বিষ হ'লে দিনত দুবাৰকৈ লাউ পাতৰ বস কেইদিনমানৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

৫৬) কৰলা (Momordica charntia L. Cucurbita) :

কৰলা পাতৰ বস ৰক্ত শোধক হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। আনহাতে শিপাৰ বস পাঁচ-দহ টোপাল কাহ-কফ আৰু বিষত দিনত দুইবাৰ কৈ কিছুদিন খাবলৈ দিয়া হয়।

৫৭) মুঠা (Cyperus roteudus) :

পেতৰ বিষ, পেত ফুলা আদি ৰোগত পাতৰ বস খাবলৈ দিয়া হয়।

৫৮) আমলখি (Emblica officinalis Gaertur) :

কফ জমা হ'লে সকলো খোৱা বস্তু মুখত তিতা তিতা লাগিলে, ভোখ নলগা হ'লে আৰু চুলি সৰা বন্ধ কৰিবলৈ আমলখি ফল খাবলৈ দিয়া হয়। কফ বাহিৰ হ'বলৈ আমলখি পাতৰ বস খাবলৈ দিয়া হয়।

৫৯) জামাল গোটা (Jatropha gossypifolia) :

বগা অতিসার আৰু শৌচ বিজলুৱা হ'লে জামাল গোটাৰ আঠা নিমখ মিহলাই খাবলৈ দিয়া হয়।

৬০) যষ্টি মধু (Abrus precatorius) :

শৰীৰত অৱসাদ লাগিলে এই গছৰ শিপাৰ বস খাবলৈ দিয়া হয়।

৬১) ষিম পাতা (Lablab purpureces fabaceae) :

এই মিঠা মিঠা পাতবোৰ ঠেতেলী 'টনচিল' ফুলা ৰোগত গলৰ চাৰিওফালে প্ৰলেপ লগোৱা হয়।

৬২) তেজপাতা (Cinnamomum Lauraceae) :

কাহ, পেতফুলা, মুখ তিতা লগা, অৰ্শ আদিত আৰু ভোক বৃদ্ধি কৰিবলৈ তেজপাতাৰ বস খাবলৈ দিয়া হয়।

৬৩) দাৰুচিনি (Cennamomum Lacureaceae) :

বীৰ্যবৰ্দ্ধক হিচাপে, গাঁথিৰ বিষ আদিত এই গছৰ বাকলি খেতেলী বস বাহিৰ কৰি খাবলৈ দিয়া হয়।

৬৪) জবা বাহা (Hibiscus rosa-sinensis) :

শীঘ্ৰ বীৰ্যস্বলন হোৱা ৰোগীক জবা বাহাৰ দহ-বাৰ টা পাত এপোৱা পানীত এৰাতি তিয়াই ৰাখি পিছদিনা ৰাতিপুৱা চেকি লৈ, গুড়েৰে আঠ-দহ দিনলৈ খাবলৈ দিয়া হয়।

৬৫) বিৰিয়েনিয়া (Urena lobata Malvaceae) :

অণুকোষৰ বিষ হ'লে শিপাৰে সৈতে উভালি ভালদৰে পিহি লৈ বস বাহিৰ কৰি বস

খিনি ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

৬৬) জাম (Syzygium Cumini Myrtaceae) :

জামৰ গুটি এক লিটাৰ পানীত উতলাই সেই পানী বহুমূত্ৰ ৰোগীক খাবলৈ দিয়া হয়।

৬৭) কডম (Athrocephalus chinensis Rubiceae) :

শৰীৰৰ কোনো অংশত 'টিউমাৰ' অথবা টেমুনা হ'লে নতুন সতেজ পাত নহৰুৰ সৈতে ভালদৰে পিহিলৈ টেমুনা হোৱা স্থানত লগোৱা হয়।

৬৮) জাম্বুৰা (Citrus grandes (L) Osbeck) :

শিশুৰ মূৰৰ কোনো বিসংগতি থাকিলে এই ফলৰ বাকলি 'পেষ্ট' বনাই শিশুৰ মূৰত প্ৰলেপ লগোৱা হয়।

৬৯) ৰিঠা (Spindus muelkei spindaceae) :

মূৰত লগোৱা চাবোন হিচাবে ৰিঠা গছৰ ফল ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

৭০) সাদা ধতুৰা (Datura shampniwn L. Solanaceae) :

এই ধতুৰা ফল দুভাগ কৰি এভাগ সৰিয়হ তেলৰ সৈতে মিহলাই অলপমান গৰম কৰি আঙুলী ফুলিলে সেই আঙুলীটোত পিন্ধি ৰখা হয়।

৭১) তিখতো ভাত (Clerodeudium Verbenaceae) :

কৃমী বা পেলুৰ সংক্ৰমণ হ'লে এই পাতৰ বস পানীৰ সৈতে খাবলৈ দিয়া হয় আৰু কেঁকোৰাই চেপিলে পাতৰ 'পেষ্ট' বনাই ক্ষত স্থানত লগোৱা হয়।

এইদৰে আলোচনা কৰিলে দেখা যায় যে অসম তথা কোকৰাঝাৰ জিলাৰ চাওঁতাল জনগোষ্ঠীটোৱে জীৱন নিৰ্বাহৰ কাৰণে দৈনন্দিন ব্যৱহাৰ্য সামগ্ৰী সমূহ নিজে নিৰ্মাণ তথা তৈয়াৰী কৰাৰ উপৰিও কিছু ক্ষেত্ৰত কলা সুলভ মনৰ পৰিচয় দিবলৈও সক্ষম হৈছে। উদাহৰণ স্বৰূপে উৎসৱৰ সময়ত মহিলা সকলে বিভিন্ন ধৰণৰ আ-অলংকাৰ পিন্ধি নিজকে চৌখিন কৰাৰ উপৰিও বিভিন্ন খাদ্য প্ৰস্তুত কৰি নিজৰ প্ৰতিভাৰো পৰিচয় দিয়ে। মনকৰিবলগীয়া যে, অসমৰ অন্যান্য জনগোষ্ঠীৰ মাজত সততে দেখা পোৱা বয়ন শিল্পৰ প্ৰচলন চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ মাজত দেখা নাযায়। সেয়েহে চাওঁতাল মহিলাই কাপোৰত কলাৰ প্ৰতিভা দেখুৱাব নোৱাৰে। চাওঁতাল জনগোষ্ঠীৰ কলাসুলভ প্ৰতিভা তেওঁলোকৰ ঘৰৰ বেৰ, খুটা আদিত অংকিত চিত্ৰসমূহৰ জৰিয়তে ফুটি উঠে। ঘৰৰ বেৰ, খুটা আদিত অংকিত গছ, ফুল, জীৱ-জন্তু আদিৰ চিত্ৰসমূহৰ বাহিৰে আন ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ কলাসুলভ মনৰ পৰিচয় খুব কমেইহে পৰিলক্ষিত হয়।

প্রসংগ টোকা :

- ১) নবীন চন্দ্র শর্মা , লোক-সংস্কৃতি, পৃ- ১৯
- ২) P.O. Bodding, The Santals and Disease, PP-161-305
- ৩) লোক ঔষধী (ক্রমিক নং ১ পৰা ৯) তথ্যজ্ঞাপক, বাসিক টুডু, গোসাইগাঁও
(বাশবাৰী), পু- ৫০
- ৪) বনৌষধী (ক্রমিক নং ১০ পৰা ২১) তথ্যজ্ঞাপক, ধনাই টুডু, গৰুফেলা
(পাণবাৰী), পু- ৫৫
- ৫) বনৌষধী (ক্রমিক নং ২২ পৰা ২৭) তথ্যজ্ঞাপক, দুৰ্গা মাৰ্দি, কচুগাঁও, পু- ৪৫
- ৬) বনৌষধী (ক্রমিক নং ২৮ পৰা ৩৬) তথ্যজ্ঞাপক, জিহাই বাস্কে, কচুগাঁও
(বাগানপাৰা) ,পু- ৪৫
- ৭) বনৌষধী (ক্রমিক নং ৩৭ পৰা ৪৯) তথ্যজ্ঞাপক, মঙ্গল হাসদা, ইছলামপুৰ, পু- ৫০
- ৮) বনৌষধী (ক্রমিক নং ৫০ পৰা ৬১) তথ্যজ্ঞাপক, দিবিয়া বেস্ৰা, পু- ৫৫
- ৯) বনৌষধী (ক্রমিক নং ৬২ পৰা ৬৯) তথ্যজ্ঞাপক, জেঠা মুৰ্মু, নবীনগৰ, পু- ৫২
- ১০) বনৌষধী (ক্রমিক নং ৭০ পৰা ৭১) তথ্যজ্ঞাপক, চাৰ্লচ হাসদা, কচুগাঁও
(অৰ্জুনদোহা) ,পু- ৫২
